

MAGYARORSZÁG ÉS EURÓPA

Irta: VÁRKONYI LÁSZLÓ

Miközben Európában állásharcait vivja az európai szellem az erőit döntő támadásra gyűjtő barbársággal, Magyarország, ez örök „kompország” uszása a két part között egyre gyorsabbá válik. Vajjon merre tart? A szabadságnak, az örök emberi célkitűzésnek némi részét a polgári forradalmak által mégis csak megvalósító Európa felé-e, a francia forradalom eszményeit ma már a testével védő nemzetközi negyedik rend hadállásai irányába-e, avagy az ellenkező irányba, az utolsó másfél évszázadnak az emberiséget eddig még soh'sem látott magas színvonalra emelő kulturtörékvéseivel szembehelyezkedő, új középkort akaró tábor felé? Milyen a helyzete Magyarországnak. Európában, hogy viszonylik ahhoz és melyik frontot készül elfoglalni?

Magyarország és Európa viszonya sohasem volt túl szoros. A népek vándorútjába beleesve, a magyarság valóban megvalósította ama kínai kételyt, **hog**y ugyan kinek jutna eszébe az országot közepére ülni le filozofálni. A magyaroknak eszükbe jutott és e tekintetben sikert értek el minden hun és avar elődeikkel szemben. Ázsia előtörései ellen, ama népek ellen, melyek az országot továbbra is akarták használni, Magyarország a Nyugatra volt kénytelen támaszkodni, Európára. A Szent István nevével jelölt átalakulás hívei még sokáig ellenkeztek. Ebben az ellenállásban a maradiak képviselték a haladást. Mert a; honfoglaló magyarok társadalmi rendje nem az „ázsiai termelési módon” nyugodott, vagyis nem azt a tipikus ázsiai szociális berendezkedést mutatta, melyben a dolgokba bele nem szóló milliók, földet túró és állati sorban élő tömegek felett terül el egy keskeny uralkodóréteg, élén az isteni uralkodóval, hanem a honfoglalók nomádok voltak. A nomádság termelési és hadszervezeti berendezkedése, a törzsfők minden patriarchális zsarnoksága ellenére, nagyobb szabadságot engedélyezett a nem szolgasorban lévő egyén számára. A nomád élet megszüntetésével, a mezőgazdasági termelési mód felülkerekedésével, a feudálizmus is bevonult Magyarországra. Szent István vérrel-vassal törte le a régi életformákhoz ragaszkodók ellenszegülését s e küzdelemben ő képviselte az ellenforradalmat a maradiak ellen, mely ellenforradalom csak dialektikusan fejlődött később magasabb szinthezissé. Mert a különböző „gyulák” által vezetett ellenállás sikere esetén a magyar nép szabad parasztközösségekké fejlesztette volna ki politikai szervezetét, esetleg mint a svájci vagy a dithmarscheni parasztsók. Ezzel szemben Szent István az uralkodói hatalom megerősítésére behozta a nyugati feudálizmust. Hegel szerint: „feudum fides rona, de itt a hűség a jogtalansággal van egybekötve, azaz a jogi célt a jogtalanság tartalmával tölti meg, mert a, vazallusok hűsége nem az összesség iránti köteletség, hanem oly' magán kötelezettség, mely éppannyira van kiszolgáltatva az esetlegességnek, önkénynek és erőszakoságnak. Az általános igazságtalanságot, az általános jogtalanságot egy magán függőségi és magán kötelezettségi rendszerbe hozzák, úgy, hogy a jogi oldalt kizárólag kötelezettség voltának formalitása teszi ki.”

A központi hatalom támasztékául hozta be Szent István ezt a feudálizmust, de a vazallus rendszer kifejlődése egyben gyengítette is a királyi omnipotenciát, úgy, hogy az Árpádok alatt a régi törzsi-nemzetségi berendezkedés maradványai, elkeveredve az új hűbérrendszerrel lehetővé tették, hogy a nemesség három századon át tartósan szállhasson szembe Szent István koronájának viselőjével. Magyarország ekkor még mindig előnyösen különbözött Nyugat-Európától. A XI., XII. és XIII. századok „igazi” középkora Magyarországra kevésbé borította sötét-ségét és ha a „striga” fogalmával Kálmán király csupán a lidércnyomás okozóinak létezését vette is tagadásba és nem minden boszorkányt, képtelében csupán Nagy Károly előzte meg őt a Nyugaton. Magyarországon a kereszteshadjáratok sohasem mutatták azt a pszichozist, mint a Nyugaton, aminek főoka a kereszténység hirdetőivel szemben táplált bizalmatlanság volt.

Gróf Sforza, a liberális Olaszország egykori külügyminisztere, azt írja a mai diktatúrákról szóló könyvében, hogy a legrégebb diktatura Európában a magyar, amely már ezer éves. Rámutat, hogy Magyarországon ezer éve uraskodik egy keskeny (Mátyás király idejében a jobbagy telkek fele huszonöt család kezében volt) uralkodórtege: a nemesség. Tény, hogy a királyi hatalommal szemben a szabadok, a nemesség, hasonlóan a lengyel slachtához, állandóan meg tudta tartani kiváltságait és felkeléseivel permanens trónvillongásokat idézett elő, ugyanakkor, amikor a népet, a jobbagyságot, a századok folyamán mindinkább megfosztotta jogaitól és emberhez méltatlan életmódba kényszerítette. Mert a jobbagység kialakulása fokozatosan történt. Az eredetileg türehető függőségéből — mint Nyugaton is — lassan vált szolgaság, természetesen a fizikai erőszak igénybevételével. A jobbagység végleges kialakulása éppen a középkor végére esik, a tőkésrendi gazdasági formák megjelenésének idejére, ámde Magyarország útja itt elvált Nyugat-Európától, mert a nemesség osztályuralmának sikerült a török hatalma alá segítenie.

Mátyás király négymillió Magyarországa még mit sem különbözött gazdasági vagy szellemi téren. Nyugat-Európától. De halála után végleg a nemesség — és nem utolsó sorban a köznemesség — kerekedett felül. Céljukat, hogy olyan királyt válasszanak, „akinek ők tartják kézben az üstökét és nem az az övéket” elérték és a trónt a pipogya II. Ulászló, majd II. Lajos foglalta el, kiket tulajdon palotájukban is nem egyszer szorongatták a fegyverrel felvonuló nemes urak. Az uszorkapitalizmus behatolása Magyarországra (Fuggerek), a naturálgazdálkodást felváltó pénzgazdálkodás pedig oly' rettenetes erejű parasztforradalmat robbantott ki Dózsa vezetésével 1514-ben, melyhez képest az 1437/38-as is eltörpült. A forradalom leverését követő fehér terrorban elvérzett az ország és a jobbagység közönnyel, sőt rokonszenvvel fogadta a török hódítót. Igaz ugyan, hogy Szolimán mohácsi könnyű győzelme első sorban nem a, török hadsereg fölényének volt következménye — hiszen a „pompás” serege már Rhodos alatt megsemmisült — hanem a nemesség Viselkedésének, mely szabotálta a hadbaszállást, miután egy év előtt könnyelműen visszautasította a szultán szabad átvonulási kérelmét, ki mint I. Ferenc francia király szövetségese a Habsburg világbíródalom ellen szállt sikra.

A nemes osztály önzése, mely Muhi után másodszor sodorta vesztébe az országot a mohácsi katasztrófa után a kirivó példák újabb sorozatát szolgáltatva a Ferdinánd és János királyok közötti pártharcokban. „Balassa Menyhárt áruitatásának” sokféle változata játszódtott le a fórumon, mialatt a török utóhadjáratok és főleg a rabszolgavadászatok

folytán a XVII. század végére két és félmillióra csökkent le a lakosság száma. Míg Magyarország nagy része török fennhatóság alá került és területe ismét a hadak országútja lett, a kapitalizálódás útjára lépett Nyugat-Európa kialakította nemzeti egységét és a tengerentúl összehordott kincseivel fellendíthette gazdasági életét. A magyarság tényleg karddal a kezében védte ezalatt a keresztény és immár tőkésrendi Nyugatot és ennek új kulturáját a népvándorlás utolsó barbár hulláma ellen, de a magyar nemesség szerepét e harcokban általában tulbecsülik. A végeket a királyi várkapitányok védték és a fontos hadműveletek gerince a birodalmi császári haderő volt. A nemesség főgondja odairányult, hogy járandóságait a török uralom alatt élő jobbágyaitól is megkaphassa.

A törököt nem a kiváltságaiért a „vérével szolgáló” nemesség verte ki, hanem a császári birodalmi hadsereg. Igaz, hogy a császári zsoldosok vandalizmusa sokszor még a törököt is felülmulata, de minden protestáns hitvédelem és búsmagyarkodás sem mentheti a magyar nemesség jórésének magatartását, mely a Porta szövetségeseként harcolt. Sőt Bethlen Gábor beavatkozása a harmincéves háborúba — melyről Hege-mann mutatta ki, hogy nem Gusztáv Adolfék szolgálták benne a haladást — is csak fölösleges zavarok okozójává vált. Az igazság az, hogy a keleti török despotizmus osztálytarbalmilag inkább megfelelt e keresztény basáknak, mint a bécsi centralisták kísérlete, mely Magyarországot a Habsburg-birodalom szoros közigazgatása alá akarta fogni. A hivatalos történetírás tulozza Kolonics „elnémetesítő” kísérleteit (maga is magyar volt), melyek mögött korszerű reformok rejlettek és kiszinezi Ampringen és Caraffa erőszakosságait, melyek koruk barbár módján bár, de mégiscsak „állami és társadalomellenes” törekvéseket törtek le. A Habsburgoknak más, nem német nyelvű országaik is voltak, ahol eszükben sem volt a belföldi idioma kipusztítása. De különben is nevetséges őket ilyenekkel vádolni akkkor, amikor az uralkodó réteg latinul, a kisszámú polgárság németül, a kereskedők nagyrésze pedig szerbül beszélt és a magyar nyelvet csupán a quantite negligableként kezelt jobbágyság használta — az a jobbágyság, melynek a nemzetiségekkel való keveredését éppen a nemesség segítette elő.

A császári hatalom előtérbe nyomulása (az 1687-es országgyűlésen a nemesség fogcsikorgatva volt kénytelen lemondani az „Aranybulla 31. pontját képező” fegyveres ellenállási jogáról) folytán jutott eszébe a 21 uradalommal, ebben 38 városból, 685 faluból és 103 pusztából, összesen mintegy 1.900.000 katasztrális holdból álló birtokú (egyébként szubjektive becsületes) Rákóczinak a kitörőben lévő és Cserni Jován (1527), Gubecz Máthé (1573), Császár Ferenc (1632) óta a negyedik nagy jobbágyfelkelés élére állni. Az európai politikát illetően e felkelés a török szövetségét pótolta Franciaország számára és kilátástalanná vált akkor, amikor a „Napkirály” a császárral megegyezett. A magyar nemesség, mely XIV. Lajosnál nagyobb joggal mondhatá el a századok folyamán, hogy „az állam én vagyok”, tehát objektive ismét csak a francia-német rivalitás auxilláris csapatát szolgáltatta és e lázadókat a versaillesi korlátlan abszolutizmus képviselője megfontolás nélkül dobta el, amikor már nem volt rájuk szüksége. Belsőleg pedig már előbb összeomlott a Rákóczi-felkelés, midőn Bercsényi országos gazdasági tanács utasításai és Ráday antedatált munkácsi körlevele a jobbágyság felé megmutatták az urak foga fehérét.

A török kitakarodása után Magyarország részére megnyílt az út, hogy ismét bekapcsolódhassék Európa szellemi és gazdasági életébe. A

mai Magyarországnak tulajdonképpen akkor rakták le alapjait. Az óriási ember- és anyagvesztés (az ország egyrésze szinte lakatlan volt) ekkor bontakozott ki teljes egészében. A tehetséges III. Károly király reformjai ellen a vármegyék mögé magát elbástyázó nemesség állandó frontot alkotott. A király száz indigena nagybirtokossá tételével és a nemzetiségek fokozott betelepítésével igyekezett megtörni a nemesi hatalmat, a török veszély leküzdésében levizsgázott nemesi felkelés helyett pedig katonai határőrvidéket szervezett, melyet utóda, Mária Terézia 1745 és 1767 között tizennyolc kerületre osztott, ugyanannyi ezreddel. E határőrvidék mögött, mely egyaránt védett a török és a pestis ellen, Magyarország ismét visszatérhetett az európai népek közösségébe.

III. Károly és Mária kísérletei Magyarország bekapcsolására sikerrel is jártak. A főnemesség európaizálódott, csupán a megyék köznemes beszámaradtak merevek, nem ugyan a veszélyeztetett nyelv és szokások védelmére, hanem a kancellária jobbágyvédelmi intézkedései ellen. Már III. Károly is igyekezett lazítani a Tripartitum önkényén, Mária Terézia pedig birodalmában megszüntette a jobbágyság szolgai formáját, amivel tultett riválisán, Nagy Frigyesen, mert Voltaire ez „aufklärista” barátjának országában az továbbra is megmaradt, úgy, hogy Winckelmann joggal fakadhatott ki, hogy „inkább lennék megcsonkított eunuch Törökországban, semmint Frigyes alattvalója.” II. József pedig kiszélesítette anyja reformmunkáját. Mialatt a nemesek a rendi gyűléseken a „nem adózunk” jegyében háborogtak a „kalapos király” ellen, Franciaországban győzött a polgárság a feudalizmuson. Ez hozta meg a fordulatot! Innen datálódik a közeledés a nemesség és a császár között. A francia forradalom és Napoleon hadai ellen ismét magyar nemzeti tisztek vitéztek (a rastatti követgyilkosság is az ő művük volt) és füttyültek a nemzeti önállóságot ígérő francia kiáltványra, midőn Bécsből loyaltásukért kiváltságaik helybenhagyását kapták.

A jobbágyfelszabadító francia forradalom eszméi csak néhány idealista nemesi ifjat kaptak meg, de az irodalmár testőrifjak e méltó utódainak feje egy ország részvétlensége mellett hullt porba a Vérmezőn.

És mégis! A szellemi kapcsolatot Európa és Magyarország között helyreállították!

Magyarország a bizánci attrakció megszűnte óta következetesen a Nyugat-felé orientálódott. A Nyugat politikai és szellemi életébe kapcsolódtak be az Anjouk, Zsigmond és Mátyás, akkor, amikor a Nyugat középkorának sötétsége már oszlófélben volt. A renaissance, a szellemi élet újjáéledése termékenyítő hatásának elterjedését már megakadályozta a félhold uralma. Államiságában széttépve, vezetőrétege által kiszolgáltatva, a magyarság jobbjai a könyvhöz, a Bibliához vagy a tudományokhoz menekültek, de a zord idők nem egy Ballasinak és Mikesnek kényszerítettek kardot is a kezébe. Ki tudja, hogy hány Apácai Cseri János álmodozott a „jövő forradalmi daláról” Madách Keplerének módjára, istenhátamögötti zugokban?! Az új tőkésrendi polgári szabadságot a Nyugatot járt ifjak, a kurtanemesség ez egészséges hajtásai ismerték meg Hollandiában, mint protestáns teológusok és később a bécsi udvar környékén az ifjú nemesi tisztek érintkezésbe juthattak az új termelési rendet jellemző szellemi áramlatokkal is. „Tarimenes utazása” még csak „Jámbor szándék” a világ újjáformálására, de Bacsányi, Szentjóbi és társaik már tettekkel siettek a változás elősegítésére.

A francia forradalom véres hulláma vágta ki azt a mély árkot, melyen túl egymásra találtak végre a császári hatalom és a magyar ren-

diség hívei és amelyen innen azóta az emberi haladás kis magyar táborába gyülekezik a harcra. 1789 óta az egész Nyugaton megindult a küzdelem az „emberjogokért”, melyek közül a negyedik rend fellépése hangsúlyozta ki az emberhez méltó megélhetés jogát. A Nyugat elitjének harci sorában ez idő óta nem hiányoztak a magyarság legjobbjai sem. Kisnemesi, kispolgári és paraszti sorból származó lelkes értelmiségeik a Duna-Tisza táján is szembe szálltak az emberi elnyomás- és kihasználás sötét lovagjaival s Marx és Engels teljes joggal állhattak 1849-ben a Petőfi „világszabadságáért” küzdő magyar forradalom oldalára. Mert ez a forradalom túlnőtt elindító elképzelésein (a mindjárt a kezdetén Münchenbe szaladt Trefort Ágoston naplója szerint „olyan volt, mint a bolondokháza”) és utolsónak emelte fel a regresszió által kiontott vértengerből az emberjogok zászlaját. Hatása alatt, még három hónappal a kreamsieri nemzetgyűlés szétkergetése után, 1849 június 15.-én is fogvacogva írta le a bukott Metternich: „Én nem, mint politikus, hanem szocialistaként akarok meghalni, miképpen éltem is.”

1849-re 1867 következett: Tisza Kálmán dzsentrihadának végleges kiegyezése Béccsel, a feudálizmussal, majd a tőkésrenddel is. A „generáli” fia, Tisza István már nemcsak Bécs, hanem a „Magyar Bank” és a többi mohó kufár és vámszedő végrehajtójaként szállt szembe az emberjogok táborával és főként e tábor erejét megadó öntudatos rétegekkel.

Tisza a feudalizmus és a bankokrácia szövetségét jelentette. Torz „liberálizmusa” ellen hadbavonultak a „Nyugatosok”. De mely Nyugatot képviselték már ők? Nem az 1789-est, nem az 1849-est, nem az emberjogok, nem a demokrácia Európáját, hanem a monopolkapitalizmus túlérett és elaggó, imperialista külön hasznót hajszózó földrészt. Az idők eljártak és a polgári demokrácia fejlődése önmaga ellentétét produkálta ott is ahol diadalra jutott. És el kellett jönnie az első világháborúnak...

Magyarországon 1918-21-ben a bécsi udvar döntő szava kikapcsolódott, de az államapparátus megmaradt. És ez államapparátus önálló életre kelt. A köznemesség bennülve a gépezetben, életre támasztotta e golemet, mely agyagkolosszus talpa alá szoritotta többé-kevésbé az összes osztályokat, elsősorban persze a dolgozókat.

A fasiszmus utja Ázsia-felé mutat. Ama — most már ott is megbukott — államberendezkedések felé, melyek csak az urak keskeny rétegének s a dolgozók széles tömegeinek osztálytagozódását ismerik. A Marx által leírt „ázsiai termelési rend” állami felépítményét akarja a világra kényszeríteni. A magyar osztályállam képe egy egész világ számára szolgált minta gyanánt.

A német fajparancsnok, Alfred Rosenberg kiadta a jelszót: „minden baj kezdete a francia forradalom”. Olasz fasiszták, német nácik, lengyel szanacják és kis szövetségeseik próbálják visszaforgatni az idő kezekét. Magyarország urai is elemükben érzik magukat. Ám Magyarországon, ez örök „kompország” mások is élnek s Európa mellett tettek hitet, Európa harcban alakul át: a tűz elvállik a salaktól, a jövő lelke a kiélt formáktól. Magyarország helyét a megszülető új Európában kell keresnie! Nem a „totális állam” új középkorának közösségében, hanem a megalkotandó új államok sorában.

A HÁBORÚ OLASZ DICSEÉRETE. „Senkiséem gondol arra, hogy meg is lehet halni, senkiséem tesz magának kinzó kérdéseket: elmennek, hogy szolgálatot tegyenek hazájuknak; munkát végezni mennek, melynek neve: háború.” (Italia Letteraria.)